

IMPLICAȚIILE UNEI ANIVERSĂRI: NICOLAE IORGA LA 60 DE ANI

LUCIAN RADU STANCIU

THE IMPLICATIONS OF AN ANNIVERSARY. NICOLAE IORGA AT 60 YEARS OLD

The study analyzes the social impact of scholar Nicolae Iorga's social and political activity (as in the meantime he had become Romania's prime minister). Admired by the majority of Romanian students and intellectuals in the epoch, he was however contested and even threatened with death by certain rightist political movements. The author exemplifies the paradoxical way in which Nicolae Iorga was celebrated on his 60th birthday and comments upon several studies less known related to this event.

La 17 aprilie 1931, Iorga este numit președinte al Consiliului de Miniștri și Ministru al Instrucțiunii Publice, guvernare încheiată cu demisia sa, la data de 31 mai, 1932. La 18 iunie 1931, Iorga este în vârful carierei sale politice și științifice și se întâmplă, tocmai acum, să împlinească vârsta rotundă de 60 de ani. Este vârsta ce se consideră a fi încoronarea vieții și creației unei personalități. Importante manifestări culturale științifice, din țară și străinătate, venite din inițiative private, străine de voința ministrului și istoricului, îi atestă valoarea, unicitatea și geniul.

Prestigiul lui N. Iorga este consolidat la împlinirea vârstei de 60 de ani. Aniversarea sa prilejuiește apariția a două omagii, în care semnează numeroși intelectuali români și străini, în această epocă, în care detractorii săi devin din ce în ce mai puternici și agresivi.

Este un an rodnic, în care el publică 41 de titluri. Activitatea sa științifică și profesională, neobosită și nestăvilită, dată fiind uriașa sa capacitate de muncă, nu l-a împiedicat să acorde atenție problemelor majore de guvernare, cum ar fi cele de politică externă: pe 13–14 octombrie 1931 primește vizita mareșalului Pilsudski, președintele Poloniei. În același timp, acordă atenție tuturor cazurilor individuale, care ajung în atenția sa. În portretul pe care i-l face ziarul „Paranny” din Varșovia, este caracterizat astfel: *e mai mult decât un om, este un institut, o mașină care creează mereu, după ultimul model; se reliefează bunăvoința ce o are de a apropia*

toate popoarele între ele pe baze culturale, de prietenie și colaborare (Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. 1871–1940 Biobibliografie*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 106).

Este remarcabil că, în calitatea sa de prim-ministru, Iorga nu transformă sărbătorirea sa într-o festivitate națională, nu alocă fonduri pentru tipărirea unor omagii luxoase, iar Capitala, care ar fi trebuit să-i fie cea mai îndatorată, prin cele două instituții ale sale, care s-au confundat cu deceniile de viață spirituală ale lui Iorga – Academia Română și Universitatea București – nu publică omagii la adresa sa. Este evident că, dacă primul ministru ar fi dorit, așa cum s-au publicat volume omagiale pentru: Carol II, C. Rădulescu-Motru, Stelian Popescu, I. Petrovici, P. Garboviceanu, D.V. Toni, și alții mai mult sau mai puțin iluștri, s-ar fi găsit fonduri...

Masivul *Omagiu*, apărut la Cluj (32×24×3 cm.), din inițiative particulare, intitulat pompos: *Închinare lui Nicolae Iorga*, apărut la Editura Institutului de Istorie Universală – este o culegere anarhică de studii istorice și literare, pornind cronologic de la tema figurinelor eneolitice din Balcani, trecând prin considerații privitoare la manualul de pictură bizantină, continuând cu păreri ale lui Ioan Bianu despre Popa Nicolae Pauletti și ajungând la un subiect etern, cum ar fi acela al izvoarelor de inspirație ale lui Eminescu. Niciunul dintre istoricii, care l-au cunoscut îndeaproape pe Iorga și semnează în acest *Omagiu* diverse contribuții, nu scriu nici un rând despre acesta, despre semnificația operei sale. Nici măcar Ștefan Meteș, care, în trecut, publicase un volum despre activitatea istorică a lui N. Iorga, nici măcar Ioan Bianu, care răscolise și publicase la Academie, zeci de ani, alături de Iorga, manuscrise vechi (Iorga nu i-a purtat pică lui Bianu pentru această indiferență și chiar îl va decora cu Marea Cruce a Coroanei României). Nici măcar bizantologul Nicolae Bănescu, care putea lămuri uriașul aport adus în bizantologie de Iorga.

Sunt incredibile această desconsiderare pe față și graba vinovată cu care s-a întocmit acest volum, cum s-ar spune, cu ce a găsit fiecare cunoscut al său prin sertare, deși timp ar fi fost, pentru că *Omagiul* s-a tipărit pe îndelete, între 1 aprilie și 1 decembrie 1931, sub privegherea d-lui C. Marinescu, profesor al Universității din Cluj, sub comanda 2124. Singurul lucru din acest volum cu conținut prolix, care amintește de Iorga este acea incompletă *Bibliografie a operelor d-lui Nicolae Iorga* (p. I–XXXVIII), întocmită de Ștefan Meteș, dar și aceasta este mai veche, actualizată însă până în 1931, oprindu-se simbolic la publicația cu titlul 1000, consemnarea fiind făcută la 1 mai 1931. În acest *Omagiu*, mai amintește de Iorga, chiar Iorga, prin înșirarea, în deschiderea volumului, a titlurilor sale științifice.

Este uimitor de mare numărul subscripțiilor pentru apariția cărții, printre care se numără: N. Titulescu, C. Moisil, O. Ghibu, Ch. Drouhet, I. Lupaș,

S. Pușcariu, R. Ortiz, S. Mehedinți ș.a. –, care au contribuit cu bani pentru ca să apară un monumental volum atât de alături de viața și opera lui N. Iorga, în care să nu-și fi propus ca țel să vorbească despre acesta și cu atât mai puțin să fixeze coordonatele personalității sale, un volum dedicat lui Iorga, a cărui influență, dacă ne-am lua după textele din sumarul acestei cărți, ar fi total nulă asupra contemporanilor. Este ciudat ca o asemenea îndrăzneală tipografică și omagială să se producă tocmai în România, țară în care obiceiul tămâierii dregătorilor, mai mari sau mai mici, este o obișnuință fanariotă dusă la virtuozitate! Și acest volum, fără Iorga, să apară tocmai când Iorga era prim-ministrul României! Să se fi temut distinșii autori de amenințările la adresa lui Iorga, venite din partea grupurilor de studenți legionari, amenințări care se puteau extinde și asupra lor? Să fi fost un act de solidaritate tacită a acestor contributori, cu mișcarea învățătorilor, condusă de Toni, care erau indignați de neplata salariilor pe mai multe luni? Sau să nu fi avut timp deloc respectivii cercetători decât pentru studiile lor de specialitate? Rămân o enigmă istorică împrejurările în care s-a produs tipărirea imensului *Omagiu*, fără Iorga, din a cărei ceață vom încerca să risipim câte ceva, luând în considerare atmosfera politică și economică foarte încărcată de tensiuni, din timpul prim-ministeriatului lui Iorga. Mai ales că, după cum vom dovedi, exista o masă largă de studenți, care nu s-au temut de amenințările colegilor lor, care au îmbrăcat cămașa verde sau îl urmau pe A.C. Cuza, și au știut nu numai să se solidarizeze cu omul care la 60 de ani era un pisc al culturii române, dar chiar au structurat, prin ceea ce au publicat, liniile de forță ale marii sale personalități.

De fapt, niciunul din contemporanii săi nu putea, la acea dată, să cuprindă și să înțeleagă dimensiunile și esența lui Iorga. Ei îl invidiau în secret și trăiau, ca și intelectualii de acum, păstorind și păscând chiar parcele din opera sa, desfășurată în orizont infinit.

Acest uriaș *Omagiu*, aproape inutil, aduce însă o emoționantă mărturie indirectă. Deși, probabil, Iorga nu era nepăsător în legătură cu destinul operei sale, el era deplin încrezător în faptul că și-a făcut datoria și lasă românilor o operă capabilă să susțină de-a lungul veacurilor spiritualitatea românească. În pofida celor care îl descriau ca foarte receptiv la flătări, Nicolae Iorga, deși ajuns prim-ministru, nu a cerut nimănui să scrie despre activitatea sa, nu a impus nimănui să întocmească omagii, deși ar fi avut suficiente posibilități materiale, apelând la unele fonduri culturale prevăzute în buget, ca să determine o asemenea *laudatio*. De aceea, guvernarea sa asupra țării ar trebui studiată mai atent, în pofida legendelor ce apelează la ridicol pentru a-l defăima pe savant.

Pentru a înțelege modul în care Iorga era iubit și stimat de o mare parte a tineretului studios, cu excepția celui legionar, care tulbura adesea cursurile și conferințele acestuia, ne vom referi la un alt omagiu, aproape necunoscut, adus de

către studenții la teologie, din București. Acești studenți erau destul de numeroși în epocă, întrucât era nevoie de numeroși preoți și profesori de religie. În același timp, printre acești studenți, erau destul de mulți afiliați mișcării legionare sau altor organizații de dreapta, cunoscut fiind faptul că aceste mișcări se revendicau, adesea, ca fiind ortodoxe.

Cu toate acestea, redescoperim că studenții de la teologie, în marea lor majoritate, sau cel puțin cei grupați în jurul revistei teologice prin care își manifestau existența spirituală, nu numai că se considerau discipoli în cultura și acțiunea socială a lui Iorga, nu numai că erau cuprinși de o admirație și mândrie fără margini față de acesta, dar înțelegeau, mai bine decât istoricii și literații implicați în apariția *Omagiului de la Cluj*, în ce consta valoarea, în epocă și în viitor, a lui Iorga, ca să nu mai vorbim de curajul lor de a-și publica gândurile, ignorând orice primejdie. O dovadă în acest sens aflăm în publicația acestor studenți, tipăritura rară și uitată, intitulată: „Rază de lumină. Revista studenților în Teologie din București”. Ne vom referi la un singur număr, cel care poartă indicativul: anul III, no. 3, mai–iunie 1931. În el întâlnim remarcabilul articol aniversar scris de redacție: *Nicolae Iorga la 60 de ani* (a se vedea p. 163–165).

În colecția subsemnatului se află un exemplar bibliofil excepțional din această revistă cu coperte cărămizii. Exemplarul este legat integral în piele colorată grena, această legătură în piele constând din două coperte exterioare suplimentare, flexibile, fixate cu ajutorul unui forzaț marmorat. Pe prima copertă de piele se pot citi, scrise cu foiță de aur, într-un chenar aurit, cu litere mai mari, următoarele: *Omagiu D-lui Profesor Nicolae Iorga la al 60-lea an al vieții sale*. Cu litere mai mici se poate citi, pe aceeași copertă, *Societatea studenților în Teologie din București*.

Într-o perioadă în care Iorga se considera prigonit de tineretul universitar și agresat de tineretul de dreapta, când ajunsese la exasperare și dorea să renunțe la cariera sa de profesor universitar și să iasă la pensie, este emoționant să vedem cum o mare parte a studențimii, printre care studenții de la teologie, vedea în acesta un adevărat apostol al neamului și o dovadă vie a puterii creatoare geniale a românilor.

Din rațiuni de obiectivitate, trebuie să menționăm că nu întregul tineret de dreapta era contra lui Iorga, nu toți vedeau în el un oportunist politic, ajuns în solda bancherilor evrei. Profesorul Nae Ionescu, deși devenit ideolog legionar în ultima parte a vieții sale, avea aproape un cult pentru Iorga și considera că generația sa ar trebui să fie numită prima generație de la Iorga. Mircea Eliade, considerat șeful spiritual al generației sale, el însuși fiind un poligraf, declara că generația sa este a doua de la Iorga.

În *Memoriile* sale, Eliade notează: *Uciderea lui N. Iorga, marele istoric și profet național, va păta pentru multă vreme numele de român (...). În ceea ce-l privește pe N. Iorga, el fusese – și rămăsese – marele învățător al lui Nae Ionescu. Oricare erori ar fi făcut, N. Iorga nu putea fi lovit (Memorii 1907–1960, ed. a II-a, București, Humanitas, 1997, p. 369).* Eliade are în vedere și faptul că șeful mișcării legionare, Corneliu Zelea Codreanu, fusese asasinat înaintea lui Iorga, totul plecând de la polemica dintre cei doi șefi ai unor curente provenind din două generații diferite, polemica fiind folosită abil de către rege pentru a-l distruge pe Codreanu.

Opoziția violentă și intransigentă a lui Iorga față de mișcările naționaliste extremiste, acțiunile sale legislative împotriva acestor mișcări, precum și criticile sale, vizând inconștienta existenței în lux a claselor de sus – toate acestea au declanșat atacuri puternice, din cele mai variate straturi ale societății, împotriva politicii sale. Iorga căuta să rămână un monarhist-carlist, iar dacă, pe planul politicii externe, avea o concepție clară despre păstrarea alianțelor vechi ale României, pe plan intern nu era numai contra extremelor: legionari și comuniști, dar se afla în conflict și cu țărăniștii și liberalii, precum și cu poporaniiștii lui Stere. Poziția sa ca prim-ministru era cea a unui solitar, săpat, după cum recunoaște chiar până și de proprii săi miniștri. Față de slăbiciunea politică a poziției sale, care duce până și la umbrirea meritelor sale științifice de către adversari, Iorga capătă susținerea și solidaritatea deplină a intelectualilor din țările învingătoare în Primul Război Mondial. Este apărat din străinătate de remarcabile personalități ale epocii, cum este istoricul englez R.W. Seton-Watson, care își exprimă admirația față de acesta, scriindu-i încurajator că nimeni *n-a înțeles să pună în cauză înalta dvs. personalitate, căreia, nimeni în Franța, nici aiurea, nu-i poate suspecta perfectă sinceritate, indiscutabila onorabilitate și înalta valoare morală* (Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 104). În același an, istoricul american Rucek publica un volum despre România, pe care îl dedica lui Iorga.

Venirea lui Iorga la putere, în plină criză economică mondială, poartă semnul unui blestem, care a lovit în intențiile nobile de care era animat: refacerea economică și morală a țării și reforma învățământului. Iorga visa un parlament de profesioniști și o țară întreagă pusă pe muncă. El știa că numai astfel se poate ieși din situația generală disperată, în care se află țara, din cauza crizei economice mondiale. Faptul că, după demisia de la guvern a lui Iorga, au izbucnit conflicte sociale și mai grave, arată că nu atât incapacitatea de conducere a lui Iorga a dus la șomaj și recesiune, ci realitatea că economia românească nu se putea sustrage crizei mondiale. Într-adevăr, conflictele vor deveni sângeroase, ajungându-se, în februarie

1933, să se tragă în muncitorii aflați în grevă la atelierele Grivița din București. Este de înțeles faptul că Iorga nu a avut mijloacele și timpul să reușească o redresare a economiei. În plus, competența sa în probleme economice și sociale era limitată. Singura formulă viabilă, în concepția sa, era aceea de a întâmpina recesiunea prin reducerea cheltuielilor de la buget, prin economii și sacrificii cerute populației.

Faptul că s-a opus, prin măsuri legislative energice, mișcărilor de dreapta și a încercat să limiteze cheltuielile de la buget a dus la declanșarea unui val de denigrări și mistificări ale gesturilor și acțiunilor sale. Astfel, de pildă, față de realitatea tristă că școlarii din mediul țăranesc mergeau desculți la școală, atunci când Iorga s-a exprimat, plin de compasiune, într-o discuție, că acestor școlari ar putea măcar să li se confecționeze saboți, ca în Olanda, numeroase gazete centrale, printre care unele finanțate de către Ministerul Învățământului, au luat această exclamație a lui Iorga drept o butadă a unui cinic rupt complet de realitate și străin de necazurile elevilor.

Încercând să creeze un „ritm nou” în conducerea statului și a învățământului, Iorga a avut curajul să intenteze procese unor persoane corupte, indiferent de partidele politice care le susțineau, dar s-a lovit de inerția justiției aservite liberalilor și țărăniștilor. Pentru a stăvilii criza economică, el a acționat *făcând tăieri curajoase în bugetul curent* (expresia apare în amintirile istoricului, *op. cit.* p. 251) – ceea ce a atras nemulțumirea unor păături largi ale populației, care au devenit mai sensibile la acuzațiile pe care legionarii le aduceau lui Iorga.

La 26 martie 1932, primul ministru Nicolae Iorga semnează un decret pentru desființarea partidului legionar *Garda de fier*, decret care îi va aduce condamnarea la moarte din partea unor legionari (nu toți s-au solidarizat în a aproba o asemenea acțiune) și, în final, asasinarea.

O reciprocă neînțelegere tragică a creat o prăpastie între o importantă aripă fanatizată ideologic, a tineretului marginalizat și adus în pragul disperării de către criza economică și politică liberală a lui I.C. Brătianu, pe de o parte, și atitudinea intransigentă și rigidă a lui Iorga, pe de altă parte. Deși Iorga avea o privire vizionară și profetică asupra destinului României, nu înțelegea că tineretul de dreapta era cuprins, de multe ori, de elanuri nobile, mergând până la sacrificiul vieții, și era incapabil să discearnă cauzele reale care duseseră România pe marginea falimentului economic. Iorga nu înțelegea că tineretul de dreapta își luase ca simbol și ca model de viziune socială pe acel Iorga cunoscut în trecut, până la începerea primului război mondial, ca ultranaționalist și cuzist. O mare parte din studenții români nu înțelegeau convertirea lui Iorga la o concepție antixenofobă, în

noua sa optică, Iorga considerându-i pe evreii din țară cetățeni români egali în drepturi cu ceilalți.

Pentru a înțelege mai bine cât a suferit Iorga în ultima parte a vieții sale, nu numai din partea marii burghezii liberale, dar și din partea tineretului de dreapta, care se considera trădat de fostul naționalist Iorga, pentru a înțelege și reacțiile acestuia, uneori transpuse în măsuri și acțiuni prea impulsive și excesive față de mișcarea de dreapta (ceea ce a atras răzbunarea necugetată a acesteia împotriva lui), dar și noblețea actului acelor studenți de la teologie (destul de numeroși), care s-au solidarizat cu Iorga, vom reda pe larg din cunoscutele amintiri ale lui Iorga intitulate *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, vol. III, *Spre înseninare* (ed. N. Stroilă, 1934) – amintiri pe care le vom pune în antiteză cu articolul scris de studenții din redacția revistei „Raze de lumină”, în care vom găsi una dintre cele mai frumoase și profunde caracterizări a rolului cultural, social și științific al lui Iorga, în cuvinte de adâncă simțire, o caracterizare pe care nu au fost în stare s-o facă distinșii cărturari, colegi de generație cu Iorga, adunați în conclav la Cluj, în număr de peste 250, veniți acolo fie cu gândul, fie în persoană. Veniți acolo – nici mai mult nici mai puțin decât să se închine acestuia, o închinare, dacă nu fățarnică, cel puțin vidă, după cum am arătat.

Redăm, pentru început, paginile din amintirile lui Iorga, interzise și cenzurate în perioada comunistă, în care relatea reacțiile deplasate ale tineretului de dreapta, forța exaltării de care era cuprins acesta și motivația care îi îndârjea pe tineri împotriva lui Iorga. Sublinierile în negru ne aparțin: ele evidențiază dinamica forțelor din conflict și acuzațiile nerelevante ce i se aduceau istoricului:

La una din întoarcerile mele de acolo (din Franța, probabil în 1928 – n. ns., L.R.S.) voi găsi strada în puterea unui tineret gata de bătaie, care credea că servește în adevăr și cariera sa și interesele țării și ale nației, înlocuind munca și înțeleapta chibzuire a timpului său cu zadarnice manifestări violente: spargerii de geamuri, atac contra trecătorilor, prin care fără îndoială nu se schimbă întru nimic inferioritatea noastră, dureroasă și plină de primejdii, față de populația evreiască, așa de numeroasă, de activă, de econoamă și de solidară, în domeniul economic, și, de la o bucată de vreme, nu numai în acesta. Prăvăliile se închiseseră în semn de protestare, după o tentativă de devastare a lor, spectacol care nu se mai pomenise în viața publică a României și care era o încurajare pentru elementele anarhice, de care sunt pline mahalalele, complect needucate, ale orașelor noastre de nesupravegheată adunătură. Am atras în zadar, la Cameră, atenția primului ministru, al cărui autoritarism sistem Carp era tot așa de mult o simplă aparență ca și al „teribilului” fost ministru de Interne al generalului

Averescu, iar cărturarii, care, ca sub-secretari de stat, conduceau acest Minister nu aveau, am spus-o, nici hotărârea, nici autoritatea care o poate susține. Câteva din frazele cărora Brătianu știa să le dea un așa de impresionant răsunet n-au contribuit întru nimic la o liniștire care **se putea** căpăta atunci. Îndată ce astfel de mișcări s-au dovedit posibile, **iar puterea publică incapabilă de a li se opune**, vocații dictatoriale au apărut firește, generalul Averescu, el însuși făcând greșeala de a-și da această înfățișare. **D. A. C. Cuza a primit să devie prizonierul acestor tineri turbulenți și, peste capul d-sale, și, de la o vreme contra drepturilor d-sale, alții se vor ridica, începând prin moarte de om o carieră care li va procura multe satisfacții politice.**

M-am împărtășit și eu larg de neplăcerile, de la cea mai de jos calomnie la cea mai grosolană insultă, care trebuiau să atingă pe oricine ținea la ordinea și la numele bun al țării, ca și pe orice profesor și educator cu simțul răspunderii sale. Anunțasem o conferință la Ateneu, în legătură, cred, cu Unirea Principatelor, și, cum orice era pretext de noi demonstrații pentru gonirea din Universitate a evreilor, care trebuie întrecuți, nu excluși, contra dreptului lor de cetățeni, s-au luat măsuri pentru ca scandalul să nu se mute din stradă în sala de cultură. Cei ce așteptau afară, „studenți” de prin licee și din suburbii, au fost înștiințați de oameni de treabă că eu am ordonat să nu fie primiți. Erau acolo în fața Ateneului **câteva mii de tineri exaltați, care nu știau nici de ce e vorba, nici cu cine au a face, căci desigur nu-mi ascultaseră niciun curs și nu-mi citiseră nici o pagină.** Am fost salutat la ieșire cu obișnuitele huiduieli, prin care se vădea o conștiință patriotică trează și o vitejie în masă. Cel care mă întovărășea, speriat, îmi dădu sfatul de a apuca pe o străduță laterală; disprețuind acest îndemn de lașitate, prin care se încurajează toate impertinențele, **am mers drept la „adversarii” mei nevârstnici și i-am întrebat dacă au ceva să-mi spună**, iar, după tăcerea în care așteptau să-mi întorc spatele pentru a mă huidui din nou, ca pe cel mai rău dintre români – erau să descopere și suma cu care m-am vândut bancherului Blank, pe care l-am văzut, pentru scopuri de cultură și interese de schimb ale Școlii din Franța, de trei ori în viața mea – le-am spus atâta: Ferice de părinții care au astfel de copii. Dar, întors acasă, am declarat în scris ministrului de Instrucție, colegul dr. Angelescu, că **nu înțeleg a mai rămâne profesorul unui astfel de tineret.** Preferam să-mi iau pensia și să adaug câștigul modest al unor cursuri libere. Am revenit ceva mai târziu asupra acestei hotărâri a unui suprem dezgust, numai după stăruințele ministrului și mai ales ale adevăraților, deși tot mai pușinilor mei elevi, opriți mult timp de la lecții de frigurile liceenilor rău crescuți, abia intrați în facultate.

De atunci, școala n-a fost școală și, în jurul anarhiei școlare, care atrăgea tineretul și fiindcă nicăieri nu i se dădea un teren pentru o energie ațâțată de ce văzuse în anii din urmă, s-a alcătuit o alta. Cei care, atâta timp cât erau pe băncile Universității, se gândiseră mai mult a striga „jos jidanii”, a împărți ghionturi, a păta rochii cu cerneală, a sfida pe profesori și a organiza procesiunile sub steaguri cu „crucea bârligată”, – așa-zisa svastică importată de la Berlin –, după datina pentru „ziua studențimii”, aceea când se produsese prima revoltă, nu puteau să intre de-a dreptul în viața normală, ordonată, așa cum făcuserăm, la vremea noastră, după generațiile care ne precedaseră, noi.

Caragiale era învins, și Ponson de Terrail, Xavier de Montepin înviau. O, **Dramele Parisului** și «d. de Morley care se lupta cu lupii», ce realități românești ați ajuns astfel. Mult în urmă rămăseseră anume planuri ofițerești de dictatură militară, cu maiorul Băgulescu, autorul unei duioase cărți despre război, și cu alții, până la unii generali, vorbindu-se în acele cercuri, unde se făceau jurăminte pe pumnale și revolve, cu liste de proscripție, și de adeziunea Prințului Moștenitor.

Față de asemenea manifestări bolnăvicioase, atitudinea mea va rămâne neschimbată. În fața neputinței sau relei voințe a oficialilor, care-și făceau și mai departe calculele lor greșite și nu îndrăzneau un gest energic față de conspirație, ca și față de demagogie, acuma singurele forțe vii într-o țară de politică molesită și interesată, **continuu o dezaprobare fățișă, publică, hotărâtă, care nu putea decât să-mi câștige uri ce vor fierbe multă vreme în jurul meu și pe care le voi disprețui până la capăt.** Ele se manifestau prin calomnii strecurate în mizerabile foi de înțepire, afirmându-se de oameni fără conștiință și repetându-se de mulți oameni fără minte că eu, care totdeauna mi-am ținut casa și, pe alături, tipografia fără câștig, **Dumnezeu știe cum, am luat bani, bani mulți, de la evreii cărora m-aș fi aservit,** și se specifica și de la tribuna Camerei, nu numai de d. Cuza, dar și de pasiunea de a pâri și de a urmări pe adversari a d-lui Madgearu, adevărat Fouquier-Tinville al iacobinismului român, **că d. Blank tânărul mi-a plătit Istoria Românilor în limba franceză și că l-am făcut să întrețină la studiile de inginerie pe fiul meu Mircea, pe lângă alte afaceri neștiute și desigur deosebite de ale politicianilor onești,** care, fără competență financiară, erau în comitetul acelei bănci. În zadar se răspundea limpede, la orice nou atac, că lucrarea franceză fusese cerută de bancă pentru a o edita fără a-mi prevedea nicio plată, că fiul meu era liber să-și angajeze serviciile viitoare la orice întreprindere onestă, că Școlii de la Fontenay aceeași bancă îi dăduse, doar ei, acestei școli de stat și nu mie, mobilierul extrem de modest al unei singure odăi, că la Teatrul Popular,

întemeiat de d. Blank pentru a pierde un milion, eu nu eram decât președintele gratuit al Consiliului de administrație, din singura dorință de a-i da și de a-i păstra o bună direcție culturală.

Și oameni altfel cumpăniți se infectau de această cumplită mizerie morală în plină creștere. (...) Cer iertare cititorilor onești pentru aceste vădiri, care mi se par necesare pentru a se fixa **atmosfera ticăloasă în care ajunseserăm a trăi și care nu se va curăți, ci va deveni din ce în ce mai otrăvitoare.**

Ceea ce era în sălile de studiu ale Universității, **deprinsă a se revărsa în stradă cu o sălbăcie total inculturală**, ceea ce fierbea în adunările tănuite ale unor băieți pe care-i înnebunea misterul și care visau de ultimul act al cinematografului lor, trebuia să se întâlnească, în formele corespunzătoare, și în Parlament (op. cit., p. 89–94).

Pe cât este de mare *sălbăcie total inculturală*, constatată de Iorga la mii de tineri, care protestează contra lui, în contrast, alte zeci de mii de tineri laborioși sunt uimiți de vastitatea, diversitatea, subtilitățile, profunzimile și erudiția din opera sa, după cum sunt cotropiți de activismul sau, văzând în Iorga forța care înalță stindardul național pe glob. Este ciudat că Iorga, profund ofensat de o parte a tineretului, văzând că mulți tineri sunt dispuși să urmeze și alți lideri, nu are cuvinte în memoriile sale să evoce pasiunea cu care era ascultat la cursuri și în conferințe publice sau radio, cu care era urmat de o mare parte a tineretului, că el cade într-un fel de manie a persecuției, care îl face să ignore toate recunoașterile venite din partea generației formate sub bagheta sa.

Cât de viu era Iorga în lumea studenților reiese din evocarea sa de către George Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Publicul trăia solemnitatea religioasă a cursurilor sale și se aprindea în fața străfulgerărilor profetice și punitive ale acestuia: *Marele istoric își potolea respirația accelerată cu câteva spirite, căuta neliniștit prin sală, fulgera ușa cutremurată de spatele staționărilor pe culoar, se aprindea, vocifera, decapita prin aer cu degetul un dușman nevăzut. Apoi devenea vesel! (...) Deși conferința prezenta cea mai strânsă coeziune, N. Iorga părea că și-o improvizează dintr-un material de ocazie (...). Vocea sa se cobora, se prefăcea într-o șoaptă prudentă, cu aerul de a face auditoriului destăinuiiri grave. Respirația tuturor rămânea tăiată de curiozitate și teama, o liniște încordată, apăsa pretutindeni, iar toamna ai fi putut auzi ritmul lent al ploii lovind pe acoperișuri sau bolboroseala monotonă a streșinilor. Deodată, N. Iorga devenea mânios. Simțise în freamătul lanului de capete trădarea, ostilitate. Vindictiv, oratorul supunea publicul unui rechizitoriu zgomotos. Sala se umplea de grindină, de ceață și de tunete. Străpunși de degetul*

răzbunător al lui N. Iorga, dușmanii invizibili se prăbușeau surd pe dușumele, în timp ce cuvintele cădeau ca trăsnetele într-un copac noduros, apoi furtuna se potolea (...). În cele din urmă, conferențiarul, amărât, dădea semnele unei decepțiuni universale. În sentințe biblice se ridica deasupra patimilor mărunte, se închidea în negura de fum a unei înălțimi inaccesibile și, întocmai ca Moise, spărgând tablele legii aduse unui popor netrebnic, tunând asupra sălii profeții grozave, fugea întunecat de o justă mânie în aplauzele ropotitoare ale auditoriului (op. cit., București, Ed. Fundațiilor, 1941, p. 544–545).

Tinerii, care au scris, în revista „Raze de lumină”, simțitele lor cuvinte, ce au reușit să-l fixeze pe Iorga atât de bine în posteritate, erau dintre auditorii acelor cursuri. Redăm, spre convingere și din cauza rarității, în întregime, textul omagial scris de ei. Sublinierile reproduse cu aldine, privind caracterizarea splendidă a unor dimensiuni ale personalității sale, ne aparțin:

NICOLAE IORGA LA 60 DE ANI

Din datorie de recunoștință și de admirație, ținem să spunem și noi un cuvânt la ziua aniversară, care, fiind a lui Nicolae Iorga, este a noastră a tuturor, a neamului românesc.

*În simfonia omagială ce i se cântă în anul în care viața lui încheie al șaselea deceniu, glasul unei modeste reviste studențești este desigur prea puțin, pentru a însemna un dar deosebit în tezaurul bogatelor prinoase aduse marelui sărbătorit de o țară întreagă. **Dar Nicolae Iorga este mai întâi al nostru, al Universității, este „profesorul”** – și nimeni nu are mai mult drept de a se gândi la el și de a se bucura la zilele-i de sărbătoare ca noi, ai lui, profesori și studenți. Și nu ni se va lua de aceea – credem – în nume de rău, dacă la marele concert național de slăvire a lui Nicolae Iorga alăturăm și noi, cu sfială și fără pretenții, o notă festivă, care sperăm să nu fie, ca pentru modestia unei reviste studențești, disonantă.*

Alții, înaintea noastră și mult mai bine decât noi, au arătat și au prețuit calitățile și funcțiunile istorice de om mare ale lui Nicolae Iorga. Ele sunt atâtea, încât nu se pot însemna în câteva rânduri, și atât de cunoscute, încât este de prisos a reveni asupra lor. A numi pe Nicolae Iorga, atâta numai, însemnează a numi pe cel mai genial Român născut până astăzi. Deși nu are încă vârsta și istoria altor popoare, al nostru știe ce sunt eroi: i-a produs și i-a cunoscut. În galeria marilor exemplare umane ale istoriei universale s-au și așezat reprezentanți ai neamului nostru și fiecare secol va așeza desigur alții. Nicolae Iorga va fi printre ei cea mai luminoasă, mai impozantă, mai extraordinară figură românească.

Lui i s-a rezervat, de viu, loc în Panteonul gloriilor mondiale. El este al nostru și totuși aparține lumii întregi. Ea îl cere, îl prețuiește, îl admiră, se onorează cunoscându-l, se instruieste și se încântă privindul și auzindu-l. Cel ce este pentru noi un mare savant, mare profesor, mare cugetător, mare scriitor, mare orator, mare om politic, este și pentru lumea întreagă un om neobișnuit, un gigant privit cu stima și cu încrederea, de care n-au parte decât puțini privilegiați ai destinului. Fericit, cu atât mai mult, neamul care l-a născut!

Nicolae Iorga este un geniu de tip unic: un geniu bogat și complex, variat și echilibrat, larg cuprinzător, de dimensiuni neobișnuite, activ pe o întindere și la înălțimi uimitoare, cu o putere vizuală neînchipuită, de o productivitate fantastică. Demoniul lui fenomenal depășește posibilitățile omului comun într-o formă rar cunoscută. Acest om de știință este un inspirat, acest gânditor este un om de acțiune, acest idealist este un organizator, acest profesor este un apostol, acest om politic este un profet deținător și interpret de mari taine omenești. Savantul artist, cugetătorul creator, profesorul misionar, iluminatul cu cuvânt de foc, neobositul muncitor, care produce într-un an cât alții într-o viață, care a instruit generații, care a format un suflet românesc, care e un răscolitor al adâncurilor ființei naționale cu puteri de mag, imens depozit de înțelepciune și de energie, expresia cea mai înaltă a inteligenței și a culturii noastre, este mai mult decât un om mare: este un eveniment, un mare eveniment în viața poporului nostru.

El s-a produs în momentul său istoric, în cel mai potrivit: la răspântia cea mare a vieții noastre naționale și culturale, când aceasta ieșea dintr-o fază și intra în alta, când neamul românesc trăia cele mai hotărâtoare și mai grele acte, de care este condiționat prezentul și viitorul lui: când i-a venit plinirea vremii. Nicolae Iorga este cel mai strălucit și mai activ factor istoric al acestei vremi plinite, este crainicul și îndrumătorul ei, este conștiința și glasul secular al unui popor întreg. Când urgia din patru laturi biciuia dureros o țară mică, ce se luase pentru drepturile sale de piept cu destinul, au glăsuț printr-un om toate generațiile trude și zbuciumate, care secole au muncit și au apărut pământul Daciei Traiane, cu gândul că este și trebuie să rămână al lor; au strigat în ceas de emoție și de nesiguranță credința lor în înviere și dreptul lor la biruință prin Nicolae Iorga. Și el nu se înșelă. Acesta era de fapt marele nostru generalisim.

Român de totdeauna și de pretutindeni, el reprezintă, la cea mai înaltă potență, geniul neamului însuși, este cea mai fericită realizare a vredniciei și a aspirațiilor lui, o manifestare deplină și impunătoare maturitate în tinerețea lui, un certificat de capacitate românească prezentat lumii întregi și recunoscut de ea: Nicolae Iorga este un drept al nostru la onoare, la respect și la mândrie în fața omenirii.

Acest om mare, aristocrat din elita geniilor, care nu-și are între noi asemănare și care ne poate privi pe cei mulți de la înălțimi olimpice, nu este totuși un izolat, un stilit, un despot. El nu se arată față de noi la distanța la care-l înalță deasupra noastră geniul, ci se ține apropiat, ca un coleg de colegi, ca un părinte de studenți, păstrează continuă și sinceră legătură cu viața și cu manifestările poporului său, pe care l-a cercetat, l-a înțeles, l-a descris, l-a îmbrățișat sufletește nu numai în studiul istoriei, ci și în realitățile vieții actuale. Și, cu tot dreptul ce a avut, de a se fi găsit de mult încă la locul de conducere din fruntea neamului, acest uriaș, căruia i-au trecut înainte atâtea pigmei și care a privit patruzeci de ani spectacolul de atâtea ori dezgustător și demoralizant al vieții numite politice, cu patimile, intrigile, interesele, socotelile, compromisurile, absurditățile și deziluziile ei, a rămas idealistul și optimistul care a fost totdeauna, omul care a crezut în bine și l-a predicat, cu o putere de resemnare reconfortantă pentru o țară întreagă, cu o speranță de mai bine consolatoare pentru noi toți.

De patruzeci de ani el este apologetul bunurilor și drepturilor noastre, propagandistul încrederii în vrednicia noastră, propovăduitorul virtuților naționale, educatorul sufletului românesc, marele pedagog al națiunii. El nu ne-a vorbit doar ca un savant de la catedră, ca un orator de la tribună, ca un scolastic din cărți, ca un filosof din sisteme, ci ne-a instruit și ne-a edificat și cu exemplul vieții lui proprii, cu caracterul lui. Pe lângă ceea ce a pus în mintea lui Dumnezeu Însuși, nimic nu este mai de preț în ființa lui Nicolae Iorga decât această permanentă și nobilă ținută de înaltă moralitate, de distinsă și nedezmințită demnitate, de nepătată corectitudine, onestitate, dezinteresare. Este un fenomen din cele mai rare chiar pentru genii, care, atâtea, găsesc în prisosul lor de merite o scuză pentru scăderi de altă natură.

Nicolae Iorga a privit viața ca pe un mare dar al lui Dumnezeu, trebuind a fi trăită cu sentimentul că este în adevăr un bun divin, de care se răspunde în tot ceasul și pentru veșnicie. A privit-o ca un om religios. El are credință și n-o ascunde; nu tratează Divinitatea și legile Ei cu disprețul atâtor semidocți grozavi și ridiculi, care au declarat-O invenție popească și pentru mintea căroră nu există nici un mister, inconștienți de proporțiile la care suntem reduși în fața infinitului. Nicolae Iorga este, da, și un bun creștin în vremea noastră, nu de răspântie și de ocazie, ci de acea discretă convingere și consecvență lăuntrică, ce împodobesc așa de frumos pe omul mare. Cu aceasta, personalitatea lui câștigă mult în desăvârșire și în prestigiu.

*

Ucenici și noi ai marelui dascăl al națiunii, admiratori ai geniului lui, beneficiari ai darurilor lui spirituale, părtași printr-un mare privilegiu la zilele vieții lui, ne finim în cuget și în simțire cu neamul întreg, onorat ca de nimeni altul de fiul său Nicolae Iorga, urându-i tot binele și toată răsplata. Dumnezeu să-i ajute și să-i facă parte de mulțumirea sufletească ce i se cuvine în țara aceasta lui, mai mult ca oricui, la locul de mare cinste, unde îl găsesc tânăr, voios și energic cei 60 de ani, fie să se înmulțească, întru deplină putere și sănătate.

Raze de lumină

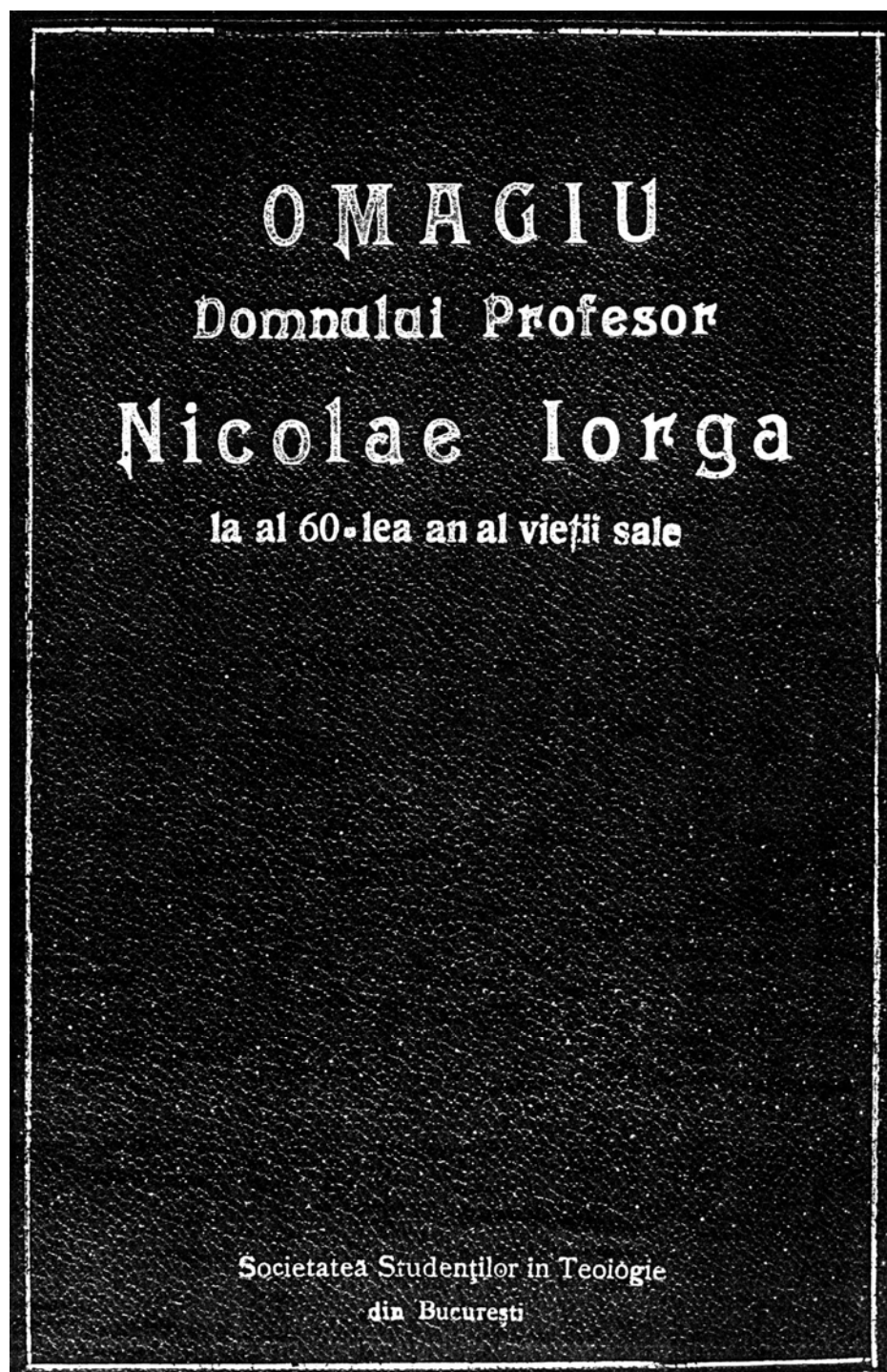
Menționăm că exemplarul din revista „Raze de lumină”, extrem de luxos, aflat în posesia noastră, despre care am arătat că are inscripționat cu foiță de aur titlul *Omagiu*, a fost chiar exemplarul ce a fost înmănat lui Iorga și a făcut parte din biblioteca acestuia. Placheta în piele, în care s-a transformat acest număr de revistă, a trecut apoi în posesia secretarului și biografului său Barbu Theodorescu, pe care am avut onoarea să-l cunoaștem personal.

Reproducem în facsimil coperta acestui modest *Omagiu*, în care căldura tinerilor pe care i-a îndrumat a înălțat o flacără memorială pentru marele luptător și gânditor.

Printre altele, în colecția noastră bibliofila s-a păstrat și o legitimație a lui Iorga, mai bine zis, un permis, care îi dădea dreptul să circule gratuit pe liniile ferate din România în anii 1913–1914, în scopul consemnat pe prima față a documentului, după cum citim: *pentru D-l N. Iorga – Însărcinat cu adunarea materialului istoric*. Permisul are nr. 1436 și este pentru clasa I.

El este semnat de către Directorul general al Căilor Ferate Române: Al. Cottescu. În stânga jos se poate citi pe acest permis rubrica *Semnătura Posesorului* și întâlnim semnătura originală, olografă, inconfundabilă, a lui N. Iorga. Cu acest permis a călătorit Iorga, neabătut și neobosit, pe toate plaiurile și coclaurile României, nu numai pentru a aduna material istoric, dar și pentru a răscoli inimile romanilor, chemându-i la luptă și la unire, și pentru a zugrăvi în cărțile sale frumusețile de vis, „gurile de rai” ale României, și mai ales pe țărani, cu necazurile și cu înțelepciunea lor milenară. Și, pentru aceste drumuri rodnice, prin praful și noroaiele potecilor de țară, i s-a reproșat de către prim-ministrul Ion Brătianu că *mă primblu pe banii Statului* (*O viață de om*, vol. III, p. 88).

Dacă nu s-ar fi păstrat acest permis, acuzația adusa marelui călător ar fi și acum, poate, la îndemâna detractorilor.

Accest permis este valabil numai pentru persoana numita într'ansul și dacă poartă semnătura sa.

Permisul trebuie să fie prezentat personal la căile ferate, de câte ori se va cere.

Dacă permisul se găsește în posesiunea unei alte persoane de cât același în drept el se confiscă și prezentarea lui se tratează conform regulamentului de exploatare, ca și când n-ar avea nici o legitimație de călătorie.

Posezorul permisului este dator, dacă i se cere de personalul căilor ferate, a și reproduce semnătura pentru constatarea identității sale.

Accest permis nu este valabil pentru trenurile Tûlger O. și C.

Nu este valabil fără carnet de identitate.

CAILE FERATE ROMÂNE

Nº 1436 1913-14 Clasa 1

PERMIS DE CIRCULAȚIUNE CU PLATA

valabil pe toate liniile

pentru D^{le}

N. Iorga

Inscripți în adunarea materialului istoric

Semnătura Posesorului:

Director General:

N. Iorga

A. Cotteșcu

VALABIL PÂNĂ LA 18 MARTIE 1914